

15 Temmuz'un Yeni Kuşaklara Aktarımı ve Kolektif Hafızanın İnşası: Din ve Değerler Eğitimi Perspektifi

The Transmission of July 15 to New Generations and the Construction of Collective Memory: A Religious and Values Education Perspective

Araştırma Makalesi / Research Article

Sorumlu yazar/
Corresponding author:
Ömer Faruk Güngör

ORCID:
0000-0001-9927-5247

Geliş tarihi/Received:
22.04.2026

Son revizyon teslimi/Last
revision received:
04.07.2026

Kabul tarihi/Accepted:
01.07.2026

Yayın tarihi/Published:
10.07.2026

Atıf/Citation:
Güngör, Ö. F. (2026). 15
Temmuz'un Yeni Kuşaklara
Aktarımı ve Kolektif Hafızanın
İnşası: Din ve Değerler
Eğitimi Perspektifi. *İletişim ve
Diplomasi*, 16, 131-157.

doi: 10.54722/
iletisimvediplomasi.1936069

Ömer Faruk GÜNGÖR¹

Öz

Toplumsal hafıza, bir milletin travmatik yaşantılar karşısında geliştirdiği reflekslerin bütünüdür. 15 Temmuz 2016 darbe girişimi, sivil iradenin zaferiyle sonuçlanan bir kırılma noktasıdır. Ancak üzerinden geçen süre, olayın doğrudan tanığı olmayan yeni kuşaklar için bilginin rutinleşmesi riski taşımaktadır. Bu çalışma, 15 Temmuz ruhunun anma etkinlikleri, mekânsal hafıza unsurları ve ders içi aktarımlarla birlikte daha sistematik ve disiplinler arası bir eğitim modeli çerçevesinde ele alınması gerektiğini savunmaktadır. Çalışma, din eğitiminin bireyi otoriter ve istismarcı yapılara karşı zihinsel olarak özgürleştirici gücünü ve millî iradeyi ahlaki bir zorunluluk olarak nasıl inşa edebileceğini ortaya koymaktadır. Nitel özellik taşıyan ve doküman incelemesine dayanan çalışmada, ilköğretim ve ortaöğretim öğrencileri hedef kapsam içinde olduğundan bu kademelerin ders kitapları belirli kriterler ve millî birlik, vatan sevgisi, toplumsal dayanışma, şehitlik, gazilik, demokrasi, millî irade gibi başlıklar bağlamında taranmış, ortaya çıkan veriler tartışılmıştır. Mevcut ders kitapları incelendiğinde 15 Temmuz darbe girişiminin farklı derslerde, farklı boyutlarıyla ele alındığı; tarih ve sosyal bilgiler derslerinde daha çok olayın kronolojisi, siyasal arka planı ve demokrasi vurgusu ön plana çıkarırken Türkçe derslerinde hikâyeleştirme ve empati boyutunun öne çıktığı, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde ise olayın temsil ettiği değerlerin yeterince sistematik ve bütüncül ele alınmadığı görülmüştür. Çalışma sonunda, 15 Temmuz bilincinin geleceğe aktarımında din eğitiminin inşacı fonksiyonu üzerinden öneriler sunulmuştur.

¹ Dr., Millî Eğitim Bakanlığı, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Uzman Öğretmen, Ordu, Türkiye, farukgungoromer@gmail.com

Anahtar Kelimeler: 15 Temmuz, kolektif hafıza, din eğitimi, değerler eğitimi, yeni kuşaklar, pedagojik inşa

ABSTRACT

The July 15 coup attempt represents a critical turning point that culminated in the victory of national will. However, the passage of time creates the risk that knowledge of the event may become routinized for new generations who did not directly witness the event. This study argues that the spirit of July 15 should be handled within the framework of a more systematic and interdisciplinary education model together with commemorative activities, spatial memory practices, and classroom-based transmission. It highlights the emancipatory potential of religious education in intellectually safeguarding individuals against authoritarian and exploitative structures, and in constructing the notion of national will as a moral imperative. Adopting a qualitative approach based on document analysis, the study examines primary and secondary school textbooks within the framework of specific criteria and themes such as national unity and patriotism. The findings indicate that the July 15 coup attempt is addressed from multiple perspectives in current textbooks. While history and social studies courses emphasize the chronology of events, political background, and democratic values, Turkish language courses foreground narrative construction and empathy. In contrast, religious education courses appear to insufficiently address the value-based dimensions represented by the event. In conclusion, the study offers recommendations for the transmission of July 15 consciousness to future generations, emphasizing the constructive function of religious education.

Keywords: July 15, collective memory, religious education, values education, new generations, pedagogical construction

EXTENDED ABSTRACT

The devastation caused by the July 15, 2016 coup attempt in Türkiye and the determination demonstrated by the Turkish nation in response remain of great significance. However, considering the time that has elapsed since the coup attempt, this national consciousness faces the risks of routinization and the erosion of meaning within collective memory, making it necessary to revisit and reinforce it. The central problem of this research concerns how students currently in the education system, who did not personally experience the event, will make sense of this historical rupture. The study argues that this transmission cannot be achieved solely through symbolic commemorations or the presentation of chronological information; rather, it requires a holistic model grounded in religious and values education that intellectually empowers individuals and frames the national will as a moral imperative.

The theoretical framework of the study is built upon Maurice Halbwachs' concept of collective memory and Marianne Hirsch's concept of postmemory. Postmemory refers to the relationship that later generations develop with traumatic memories they did not directly experience but come to internalize cultural transmission. Today, this process of memory construction faces significant challenges, particularly due to digital addiction and uncontrolled information flows. The study demonstrates that younger generations, who remain vulnerable in unregulated digital environments and are exposed to various risks when family-based interventions prove insufficient, must be supported through an institutional consciousness within the school setting. In this context, the study also considers the values represented by July 15 as a potential educational tool to address the growing apathy and, in some cases, forms of school violence observed among young people.

The primary aim of this study is to analyze the educational dimensions of consciousness and value transmission for primary and secondary education students who did not directly experience the event or do not have an emotional memory of it. Accordingly, the research seeks to identify how and to what extent July 15 and its associated values are included in textbooks, to determine existing deficiencies in the content, and to propose ways of addressing these gaps.

A key finding of the textbook analysis concerns the role of Religious Culture and Moral Knowledge courses. The study argues that, since the coup was carried out by a structure that constructed its legitimacy through religious discourse, the current Religious Culture and Moral Knowledge textbooks do not sufficiently reflect the protective function expected of religious education. It is further observed that values in existing textbooks are framed in a fragmented rather than holistic manner, whereas a more effective educational response to such coup attempts may lie in fostering a sound understanding of religion and critical thinking.

In this regard, the study proposes a values education model centered on the concepts of reason, will, trust (amanah), and consultation (shura) in Islamic thought. Relevant Qur'anic references and prophetic guidance regarding the protection of individual will are conceptualized through three functions: preventive (immunizing youth against exploitation), restorative (meaningfully framing trauma within a patriotic context), and constructive (forming an identity respectful of national will).

The recommendations presented in the conclusion suggest that the issue extends beyond curriculum design and requires structural transformation. Drawing on historical precedents such as Hasan Sabbah's organizational structures and the subsequent response of the Nizamiyyah Madrasas, a strategic intervention is proposed to prevent ideological structures from filling gaps in the educational field. One of the most original proposals is the use of July 15 as a pedagogical laboratory and the development of course modules on the ethics of civil resistance. Furthermore,

to address the sense-of-belonging gap in digital media, content should be produced that enables young people to experience the concept of national will through gamification technologies and interactive digital memory platforms. Ultimately, the transmission of July 15 should evolve into an educational framework that integrates historical data, epic literary narrative, and the axiological depth of religious education. This holistic approach is expected to integrate national resistance into individual character, thereby fostering a resilient social reflex against similar future threats.

Giriş

Türkiye Cumhuriyeti devleti, tarihinde birçok darbe, darbe girişimi ve muhtıra yaşamış; bunların akabinde demokrasi adına ülkede büyük problemler meydana gelmiş, sosyal hayatta onarılması güç düzensizlik ortamları oluşmuştur. İlk darbe 27 Mayıs 1960'ta, ikinci darbe 12 Eylül 1980'de yaşanmıştır. 1960 darbesinden sonra Başbakan Adnan Menderes ve beraberinde bazı bakanlar idam edilmiştir (Öztürk, 2018, s. 628). Bu darbeler ile mevcut yönetimler devrilerek yöneticiler tutuklanmış, siyasi yasaklar getirilmiş, siyasi partiler kapatılmış ve demokrasi askıya alınmıştır (Yavuzer, 2018, s. 61). 12 Mart 1971 ve 28 Şubat 1997 tarihlerinde verilen muhtıralar ile de işbaşındaki hükümetler düşürülmüş, halkın seçme hakkı yok sayılmıştır. Son darbe kalkışması ise 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Bu darbe girişiminde diğerlerinden farklı olarak Cumhurbaşkanı ile devletin bekası ve milletin can, mal ve namus güvenliği hedef alınmıştır (Cumhurbaşkanlığı Yayınları, 2018).

Daha önceki darbe girişimlerinden farklı olarak, meşruiyetini büyük ölçüde dinî söylemler üzerinden inşa eden bir yapı² tarafından gerçekleştirilen bu darbe yalnızca anayasal düzeni hedef alan bir teşebbüs değil; aynı zamanda din adına ortaya konulan söylemlerin, bireyleri kendi toplumuna, demokratik iradeye ve sivil yaşama karşı müdahale edecek ölçüde dönüştürülebileceğini gösteren bir örnek olarak değerlendirilmektedir. Kendisini dinî bir aidiyet üzerinden tanımlayan bir yapının, toplumun güvenliğini, bireylerin yaşam hakkını ve demokratik tercihlerini hedef alabilmesi, dinin doğru anlaşılması ve aktarılmasının ne denli kritik önemde olduğunu ortaya koymaktadır. Aynı zamanda yeni nesillerin tarihsel bilinç, aidiyet ve değer dünyasının şekillenmesinde belirleyici bir referans noktası olan bu olay, bugün eğitim çağındaki öğrencilerin önemli bir kısmı tarafından doğrudan deneyimlenmemiştir. Bu durum, 15 Temmuz'un aktarımını basit bir bilgi iletiminden ziyade pedagojik olarak kurgulanmış bir anlam inşası sürecine dönüştürmeyi zorunlu kılmaktadır.

Güncel toplumsal bağlam, bu gerekliliği daha da görünür kılmaktadır. Son dönemde farklı yerleşimlerde okulları da içine alan şiddet vakaları, gençlerin riskli içerik

² Kendisini "Yurtta Sulh Konseyi" adıyla tanımlayan bir grup asker. 15 Temmuz gecesi ordu içerisinde yapılanan FETÖ üyesi teröristlerin başlattığı darbe girişimi sivil halkın karşı duruşuyla bastırılırken geride 250 şehit ve binlerce gazi bırakmıştır (Cumhurbaşkanlığı Yayınları, 2018, s. 4).

ve etkileşim ağlarına maruz kalabildiğini göstermektedir. Dijital ortamların sunduğu, denetimi güç iletişim kanalları ve algoritmik içerik akışları, özellikle gelişim çağındaki bireylerin manipülatif söylemlere, radikal yorumlara ve yanlış yönlendirmelere açık hâle gelmesine yol açabilmektedir. Türkiye'de farklı şehirlerde meydana gelen ve öğrenciler tarafından gerçekleştirilen okul temelli şiddet olayları, genç bireylerin psikososyal gelişim süreçlerine ilişkin önemli kırılma alanlarını görünür kılmaktadır. Şanlıurfa ve Kahramanmaraş'ta gerçekleşen silahlı saldırılar (Kahramanmaraş'ta okulda silahlı saldırı, 2026; Şanlıurfa'da okula silahlı saldırı, 2026), yalnızca bireysel patolojilerle açıklanamayacak; aksine aidiyet, değer içselleştirme ve duygusal destek mekanizmalarındaki eksikliklerle birlikte ele alınması gereken çok katmanlı vakalar olarak değerlendirilebilir.

Bu tür olaylar, bireyin aile içinde yeterince deneyimleyemediği şefkat, merhamet ve sorumluluk duygularının okul ortamında da telafi edilememesi durumunda ortaya çıkan derin bir anlam ve aidiyet boşluğuna işaret etmektedir (Avcı, 2010, s. 28). Söz konusu boşluk, bazı bireylerde kendini ispat etme, görünür olma ya da bir gruba ait olma ihtiyacını derin ve yıkıcı yollarla giderme eğilimini tetikleyebilmektedir (Derin & Öztürk, 2019, s. 1128). Nitekim tarihsel süreçte ideolojik ya da dinî yapıların bireyleri manipüle ederek kendilerine bağlayabilmesi ile günümüzde dijital ortamlar ve akran gruplarının benzer bir ikna ve yönlendirme işlevi görebilmesi arasında dikkat çekici bir süreklilik söz konusudur.³

15 Temmuz'un yeni nesillere aktarımı, geçmişin anlatılmasından ziyade geleceğin inşasına yönelik bir eğitim meselesi olarak ele alınmalıdır. Çünkü darbe girişimi esnasında henüz bilişsel gelişiminin erken aşamalarında olan veya o gün henüz dünyaya gelmemiş yeni kuşaklar için 15 Temmuz, bizzat tecrübe edilen bir olay olmaktan çıkıp aktarılan bir tarihsel veri hâline dönüşme riski taşımaktadır. 15 Temmuz ruhunun mekânsal isimlendirmeler, anıtlar veya periyodik kutlamalarla kurumsallaşması, toplumsal hatırlamayı statik bir düzleme hapsedebilir. Bu durum, bilginin semantik bir aşınmaya uğrayarak tözünden kopmasına ve yeni nesiller nezdinde sadece kronolojik bir detay olarak algılanmasına sebebiyet verebilir (Assmann, 1992, ss. 40-44).

15 Temmuz darbe girişimi sonrası literatürü incelendiğinde konunun ağırlıklı olarak siyaset bilimi ve sosyoloji disiplinleri çerçevesinde ele alındığı görülmektedir. Eğitim bilimleri alanında ise sınırlı sayıda çalışma yapılmış olup bu çalışmaların bir kısmı ortaöğretim öğrencilerinin demokrasi algısını, bir kısmı ise sosyal bilgiler ders kitaplarındaki anlatımı konu edinmiştir. Ayrıca din istismarı üzerine yapılan araştırmalar genellikle olayın teolojik arka planını analiz etmeye odaklanmıştır. Oysaki söz konusu olay, tarihsel ve siyasal bir kırılma noktası olmasını yanında toplumsal hafızanın yeniden inşa edildiği kritik bir eşik olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca son yıllarda

³ Haricilerin eylemleri, Hasan Sabbah ve müritleri etkisi bağlamında din ve değerler eğitimi perspektifi başlığında değerlendirilmiştir.

küresel ölçekte yaşanan pandemi süreci, Türkiye'yi derinden sarsan 6 Şubat deprem felaketi ve Filistin-Gazze olayları gibi kamuoyunun zihnini âdeta bloke eden yoğun travmatik olaylar silsilesi, kolektif hafızanın odak noktasını değiştirmiştir. Arka arkaya gelen bu majör krizler, sadece darbe girişimini bizzat tecrübe eden yetişkinlerin değil, çalışmanın odak noktasını oluşturan yeni neslin de zihinsel süreçlerinde bir odak kayması meydana getirmiştir (Yıldırımçakar, 2025, s. 62).

Hatıranın çerçevesi olarak zaman, meydana gelmiş olayı hatırlamada yardımcı bir faktör olarak sunulsa da tekrar tekrar kurulma ihtiyacı, bunun aktarım için inşa süreci olarak değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. (Tuncer, 2024, s. 1319). Draaisma zamanı ile aktarılamayan şeylerin yok olacağını (Draaisma, 2025, s. 11) Halbwachs ise toplumsal belleğin zamanla sınırlandırıldığını aktarmıştır (Halbwachs, 2017). Tüm bunlar ve toplumsal belleği aşındırma potansiyeline sahip yukarıda da bahsi geçen bu yoğun gündem ve travma yoğunluğu dikkate alındığında söylenebilir ki 15 Temmuz'un yeni nesillere aktarımı ve kolektif bir bilinç olarak inşası, stratejik ve akademik bir gereklilik hâline gelmiştir. Çalışmanın temel dayanağını oluşturan kolektif hafıza kavramının ve bu hafızanın inşa süreçlerinin derinlemesine incelenmesi bir sonraki başlıkta yapılmıştır.

Kolektif Hafıza İnşası

Kolektif hafıza, bireysel anıların toplamından ziyade bir grubun ortak geçmişini, bugünün ihtiyaçlarına göre yeniden kurgulama biçimidir. Maurice Halbwachs'ın ifade ettiği gibi hafıza ancak toplumsal bir çerçeve içinde var olabilir (Halbwachs, 1992). Pek çok kişinin ortaklaşa yaşadığı olaylar, deneyimler, hafızanın önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Hafızanın çerçeveleri olan aile, okul, din ve sınıfsal aidiyeti ise ortak fikirlerin doğması ile ilişkilendirilir (Halbwachs, 2017, s. 215). Dolayısıyla hafıza bireysel bir fenomenmiş gibi görünse de aslında büyük ölçüde toplumsal olarak inşa edilebilmektedir (Başlar, 2018, s. 147).

15 Temmuz bağlamında üzerinde durulacak kavramlardan biri, Hirsch'in ileri sürdüğü ardıl bellek kavramıdır. Bu kavram, büyük toplumsal travmaları bizzat yaşamayan ancak bu travmaların kültürel aktarımlar, görsel kayıtlar ve eğitim süreçleri yoluyla kendi anısıymışçasına içselleştiren kuşakların hafızasını tanımlar (Doğan, 2025, s. 16). Ardıl bellek üzerine yapılan çalışmalar belli noktalar üzerinde yoğunlaşmakta ve kolektif inşa süreçlerine yönelik rehberlik sunması açısından önem arz etmektedir. Ardıl bellek üzerine çalışmalar yapan sosyolog ve din bilimci J. Assmann; "Kuşkusuz toplumlara ait bir bellek yoktur, ama toplumlar üyelerinin belleğini belirler." (Assmann, 2015, s. 44) der. Pillemer ise tek seferlik olayların sonraki tüm süreçlerde yol gösterebileceğini belirtir (Pillemer, 2000, s. 256). 15 Temmuz özelinde değerlendirildiğinde yaşanılmış bu olayın etkisinin ilk günkü gibi kalması sağlanırsa kazanımın yıllara yayılan bir kontrol mekanizmasına dönüşebileceği söylenebilir.

Ülkemiz özelinde 23 Nisan, 19 Mayıs ve 29 Ekim gibi ulusal bayramlar, değer aktarımında kullanılan yaşantı örnekleri olarak aktarılabilir. Bu bayramların sadece bir tatil günü olarak değil, öğretim programları içine düzenle yayılmış ve inşa edilmiş pratikler olduğu görülmüştür. 15 Temmuz ise bu geleneksel hafıza zincirinin en yeni ve sivil halkasıdır ve programa aynı disiplinle eklenebilmek için beklemektedir. Bu beklentinin, benzer olaylara maruz kalan diğer ülkelerde gerçekleşmiş pek çok örneği mevcuttur.

Dünya genelinde toplumsal travmaların eğitim sistemine entegrasyonu, bir daha asla felsefesi üzerine kuruludur (Alfonsín, 1993; Hennessy, 2006; Kellner, 1994): her ülkenin kendi 15 Temmuz'u gibi gördüğü olaylar mevcuttur ve bunlar üzerine yoğun biçimde çalışılmaktadır. Bu olayların özellikle kolektif hafıza, millî travma, zafer anlatısı, direniş kültürü ve anma ritüelleri üzerinden incelendiği aktarılabilir.

Örneğin Amerika'da en çok çalışılan konulardan biri, 11 Eylül saldırılarıdır. Bu olay sadece bir terör saldırısı olarak değil; kahramanlık, ulusal birlik, bayrak, anıtlar, mağduriyet ve yeni kuşaklara aktarım açısından da ele alınmaktadır (Hirst, 2015). Bir başka örnek ise ABD: Sivil Haklar Hareketi Eğitimi'nin 1960'lardaki direnişlerin, hak arama süreçlerine nasıl ışık tuttuğu üzerine hazırlanmış ders modüllerinin varlığıdır (Yıldızeli, 2023, s. 544). Ek olarak Güney Yoksulluk Hukuk Merkezi tarafından hazırlanan Hoşgörü-Tolerans Eğitim programı ise bu konuda dünya çapında bir örnek olarak gösterilebilir. (bkz. Sandoval-Hernández, 2018). Son olarak Hirst vd. tarafından hazırlanan 11 Eylül'ün On Yıllık İzlemi adlı çalışma, aradan geçen on yıldan sonra insanların o anı ne kadar tutarlı hatırladığını ve bu hafızanın toplumsal kimliği nasıl şekillendirdiğini ölçmektedir (Hirst, 2015).

Almanya'da ise II. Dünya Savaşı, Holokost ve yenilgi travması konuları temel çalışma alanları arasındadır. Alman toplumunun savaş suçlarıyla yüzleşmesi, anıtlar, müzeler ve eğitim sistemi üzerinden hafızanın nasıl kurulduğu dikkatli biçimde incelenmektedir (Adorno, 2020, ss. 8-10). Öğrenciler için Berlin Duvarı Hatıratı, Avrupa'da Öldürülen Yahudiler Anıtı ve eski toplama kampları önemli ziyaret alanlarıdır. Bu alanlara geziler savaşın ve soykırımın sonuçlarını genç kuşaklara göstermek amacıyla düzenlenmektedir. Bu yaklaşım, geçmişteki acı olayların sadece birer tarihsel bilgi olarak değil, bugünün demokratik değerlerini korumak için bir "uyarıcı" olarak öğretilmesini hedefler (Kenner, 2019). Holokost Eğitimi başlığı altında eğitim kademelerinde çalışmalar yürütülen ve bu konuda toplumsal travmaların eğitim sistemine entegrasyonu için kullanılması önerilen bir politika rehberi de mevcuttur (UNESCO, 2017).

Japonya'da Hiroşima ve Nagazaki konuları ve diğer tüm manevi ve değer boyutundaki öğretilerin okul sistemi içinde nasıl aktarılacağı üzerine birçok çalışma mevcuttur. Bu çalışmalar, atom bombalarının sadece tarihin konusu olarak değil; ulusal hafıza, barış eğitimi ve kimlik inşası açılarından da ele almaktadır (Özşen, 2020, s.

40). Japon Eğitim-Kültür-Spor-Bilim ve Teknoloji Bakanlığı, Japon halkının yaşadığı büyük acının ve savaş karşıtlığının sembolü olarak tarih ve sosyal bilgiler kitaplarında atom bombası felaketinin öğrencilere anlatılmasını desteklemektedir (Nozaki, 2008, s. 23). Ayrıca müzeler, anıtlar ve okul gezileri de bu öğretimin parçası kabul edilmektedir. Ders sonrası etkinlikler kapsamında gerçekleştirilen bu geziler Japon eğitim sisteminin modüler ders uygulamasının bir parçasıdır (International Exchange Committee of Japanese Association for the Study of Extracurricular Activities [IEC-JASEA], t.y.) .

Dünya örneklerinde de görüldüğü üzere kolektif hafıza ve bellek inşa süreçleri, üzerinde çokça çalışılan ve uygulama alanları aktif konulardır. Ülkemizde de bu konular çalışılmakta fakat 15 Temmuz'un yeni nesillerde hâlihazırda ne denli etki yükünün olduğu tam manasıyla bilinmemektedir. Çünkü darbe girişiminin üzerinden geçen on yıllık sürecin, zaten darbeyi bizzat yaşamamış olan eğitim sistemindeki hedef kitlenin olayla ontolojik ve kronolojik bağını değiştirdiği düşünülmektedir (Işık, 2024, s. 594).

Piaget'nin bilişsel gelişime ilişkin temel ilkelerini referans alarak çocukların düşünce süreçlerinde ortaya çıkan bilişsel değişimlerini analiz eden araştırmacılardan olan Ronald Goldman, 8 yaşa kadar çocuğun sadece sezgisel düşünebildiğini, 7-14 yaş aralığında düşüncenin somut boyutta ilerlediğini ancak bu yaştan sonra soyut kademeye geçtiğini aktarmaktadır. Bir diğer araştırmacı David Elkind, 7-12 yaş aralığını çocuğun yaratıcı ile nasıl bir ilişki kurabileceğine odaklandığını, 12 yaş ve üstünü ise bireyin hayatı ve inançlarını mantıksal bir çerçevede anlamlandırmaya ve kavramaya çalıştığını söylemektedir. Çocuklara resim çizdirerek onlarda anlam boyutunun sınırlarını keşfetmeye çalışan Ernest Harms 3-6 yaş aralığını akılcı olamayan hayal gücü, 7-11 yaş aralığını alışma, benimseme, 11 ve üstü yaşları ise bireysel boyutta soyutlaşma safhalarına ayırmıştır (Göçmen, 2025, ss. 202-212).

Söz konusu bu kuramsal temeller, İbn-i Sina, İbn-i Haldun ve İbn-i Miskeveyh'in pedagojik yaklaşımlarıyla da paralellik göstermektedir. Bu düşünürler, ortaya koydukları kavramsal çerçevelerle hem literatürdeki gelişim süreçlerine öncülük etmişler hem de günümüz eğitim akımlarının çocuk gelişimi ve terbiyesi alanındaki temel ilkelerini asırlar öncesinden öngörmüşlerdir (Köylü & Koç, 2023).

Aşağıdaki tablo, 2016 yılında olaya tanıklık eden yaş grupları ile 2026 yılında bu bilincin aktarılacağı kuşakların bilişsel ve duyuşsal durumlarını karşılaştırmalı sunmaktadır.

Tablo 1. 15 Temmuz Bilincinin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı ve 10 Yıllık Dönüşüm Analizi			
2016	Durum	2026	Durum
11-14 Yaş (Ortaokul)	Hatırlar, içselleştirir ve aktarır. Bilinç ve duygu mevcuttur.	21-24 Yaş (Üniversite Sonu/ İş Hayatı)	Olay onda "sıcak bellek" olarak taze kalacaktır.
7-10 Yaş (İlkokul)	Anımsar ancak konjonktürel bileşenleri algılayamaz. Sadece korku hissi mevcuttur.	17-20 Yaş (Üniversite)	Eğitim kademesinin son halkasındalar ancak kolektif hafızadan yoksundurlar. Bu grup için detaylı ampirik çalışma gereklidir.
0-6 Yaş	Bilinç mevcut değil. Zihinsel olarak olaydan tamamen uzaktır.	10-16 Yaş (Ortaokul/Lise)	Sıfırdan yapılanmanın gerçekleşeceği ikinci gruptur. Duyuşsal aktarım süreçleri nihayete ermelidir.
Doğmamış Olanlar	-	6-9 Yaş (İlkokul)	Sıfırdan yapılanmanın gerçekleşeceği ilk gruptur. Bilişsel aktarım başlamalıdır.

Tablo 1'den de anlaşılacağı üzere, 2026 yılına gelindiğinde eğitim kademelerindeki öğrencilerin büyük çoğunluğu, darbe girişimine karşı oluşan millî beraberliğin getirdiği kolektif hafızaya ve toplumsal bilince bizzat sahip değildir. Bugün üniversite çağındaki gençler süreci doğrudan yaşamış son kuşaklardan biridir; bundan sonraki nesiller ise bu olayı ancak eğitim, toplumsal hafıza ve aile anlatıları yoluyla öğrenecektir. Özellikle 16 yaş ve altındaki gruplar, zihinsel olarak olaydan tamamen kopuktur. Literatürde yapılan saha araştırmaları ve mülakatlar yaşanan bir olay anında okul öncesi çağıdaki çocukların belleğinde sadece ses ve görsel karmaşa kaldığını, ancak ergenlik dönemindekilerin olayı duygusal olarak kodladığını göstermektedir (Gülgöz vd., 2023, ss. 88-92). Dolayısıyla bu grupta yapılacak çalışma bir hatırlatma değil, sıfırdan bir yapılanma ve duyuşsal alan inşasıdır.

Konuya dair çalışmalardaki benzer veriler şu şekildedir: Veri toplama süreci 2021 yılında gerçekleşen, 15 Temmuz'un toplumsal bellekteki yerini hafıza mekânları üzerinden tespit etmeye çalışan bir araştırma; mantıklı dönütlerin 15 yaş ve üzeri bireylerden geldiği ve dolayısıyla bu gruptan itibaren bulguların değerlendirildiğini aktarmıştır (Tuncer, 2023, s. 218). Ortaokul öğrencilerinin 15 Temmuz'a dair algılarını sorgulayan başka bir çalışma ise 8. sınıf öğrencilerinin çoğunun darbe olgusunu doğru ifade ettikleri, darbe girişiminin yaşandığı geceyi ise korku, kaygı ve endişe içinde geçirdikleri, darbe girişimi olduğunu öğrendiklerinde ise duygusal değişimlerinin farkında oldukları aktarılmıştır (Öztürk, 2018). Psikolojik temelli teorik veriler, yapılan çalışmaların çıktıları ve tablo verileri birbiriyle uyumaktadır.

1960 darbesi, 1980 darbesi ve 28 Şubat süreci gibi kırılma dönemleri, onları doğrudan yaşamayan nesiller açısından çoğu zaman bir şey ifade etmese de bu süreçlerde toplumun farklı kesimleri ciddi mağduriyetler yaşamış, eğitim, çalışma hayatı, dinî yaşam ve toplumsal aidiyet üzerinde derin etkiler ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda 15 Temmuz darbe girişiminin sivil irade tarafından bertaraf edilmesi, toplumun birlik, dayanışma, fedakârlık ve millî irade etrafında kenetlendiği önemli bir toplumsal tecrübe olarak değerlendirilebilir ve bu tecrübenin yeni kuşaklara aktarımı için din ve değerler eğitimi bağlamının iyi anlaşılması gerekmektedir.

Din ve Değerler Eğitimi Perspektifi

15 Temmuz darbe girişimi, sosyolojik ve politik bir vaka olmasının ötesinde, teolojik kavramların manipüle edildiği ve dinî duyarlılıkların araçsallaştırıldığı, din temelli bir güvenlik açığı olarak da adlandırılabilir. Diyanet İşleri Başkanlığı olağanüstü din şûrası kararlarında yapılanmanın istismar boyutunu; "gizli ve karanlık emellerine ulaşmak için her türlü yolu mübah gören, gayr-i İslamî ve gayr-i ahlakî tutum ve davranışlarla fitne, fesat, yalan ve desiselerle kendine insan ve imkân devşiren, Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ/PDY) dinî bir oluşum olarak nitelenemez. Bu örgütün elebaşı "din âlimi" ya da "hocaefendi" olarak kabul edilemez (DİB, 2016, s. 36)." şeklinde aktarmaktadır.

Ayet ve hadislerde bu durum birçok kez vurgulanmaktadır. İslam düşüncesinde akıl, sadece mantık yürütme aracı değil; insanı sorumlu kılan en temel cevherdir. Bu cevheri bir başkasına (şahıs, grup veya ideoloji) devretmek, İslam'ın insan tanımına da uymamaktadır. "Hakkında bilgin olmayan şeyin ardına düşme; çünkü kulak, göz ve kalp, bunların hepsi ondan sorumludur." (Kur'an-ı Kerim, İsrâ 17:36). Bu ayet, körü körüne itaatin ve araştırılmadan kabul edilen bilginin dinî bir sorumluluk doğurduğunu, her türlü mazeretinin geçersiz olduğunu söyler. "Hiçbiriniz 'İnsanlar iyi olursa biz de iyi oluruz, kötü olurlarsa biz de kötü oluruz' diyen karakersiz (imma) kimseler olmayın. Aksine, kendinizi hazırlayın; insanlar iyi olurlarsa siz de iyi olun, kötü olurlarsa siz de onlara zulmetmeyin." (Tirmizî, Birr, 63). Buradaki "imma" kavramı, iradesini başkasına teslim etmiş sürü psikolojisi ile hareket eden kişiyi tanımlar ve Efendimiz (sav) bunu kesinlikle yasaklar.

Darbe ve paralel yapılanmalar, emaneti (görev, makam, yetki) ehline değil, kendi aidiyetlerine verirler. Bu, en büyük dinî yozlaşmalardan biridir: "Allah size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder." (Kur'an-ı Kerim, Nisâ, 4:58). Bir askerin veya bürokratin sadakati, bir kişiye değil, millete ve liyakatinedir. 15 Temmuz'da darbeci komutanın emrine değil, vicdanının ve milletin sesine kulak veren Ömer Halisdemir örneği, emaneti koruma ve mutlak itaati reddetme bağlamında değerlendirilmelidir.

Paralel yapılar kararlarını rüya, keşif veya gizemli emirler ile alırlar. Oysa İslam'ın yönetim ahlakı şeffaflık ve istişare üzerinedir. "...İşlerini aralarında istişare (danışma) ile yürütürler." (Kur'an-ı Kerim, Şûrâ, 42:38). Eğer bir yapıda karar alma mekanizması şeffaf değilse ve istişare kapalıysa orada Kur'ani bir değerden söz edilemez. Din eğitimi gençlere, gizli kapaklı emirlerin dinî bir dayanağı olamayacağını öğretmelidir. Din eğitiminin en temel taşı sıdk yani özü sözü bir olmak anlayışıdır. "Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve doğrularla beraber olun." (Kur'an-ı Kerim, Tevbe, 9:119). Gençlere iyilik için bile olsa yalan söylenmez ve amacın kutsallığı, aracın gayri meşruiyetini (yalan, kumpas, hırsızlık) temizlemez prensibi aşılanmalıdır.

Darbe anında tankın önüne çıkan iradeyi besleyen cihat ve şehadet kavramlarının, yıkıcı değil koruyucu bir güç olduğunu anlatmak gerekir. "Vatanı savunmak için bir gün nöbet beklemek, dünyadan ve üzerindeki her şeyden daha hayırlıdır." (el-Buhari, 2017, 73). Buradaki cihat, milletin iradesine ve özgürlüğüne kasteden silahlı bir azınlığa karşı sivil bir direniş olarak tanımlanmalıdır. Bu, Müdafaa-i Hukuk bilincidir.

15 Temmuz bilincinin bu açılardan aktarımı; tarihin kronolojik verisi, edebiyatın epik anlatısı ve din eğitiminin aksiyolojik derinliğiyle harmanlanmalıdır. Edebiyat dersinde okunan bir kahramanlık şiiri, din eğitiminin içsel düsturu ve inanç kavramıyla bütünleşmediği sürece sadece estetik bir beğeni olarak kalacaktır. Bu sistematik organizasyon, millî direnişi bireyin karakter inşasına entegre ederek geleceğe yönelik istikrarlı bir toplumsal refleks inşa etmeyi amaçlamalıdır.

Din ve değerler eğitimi bu aktarım sürecinde şu üç fonksiyonu üstlenebilir:

1. Önleyici Fonksiyon: Sahih din eğitimiyle genci istismara karşı bağışık hâle getirmek;
2. Onarıcı Fonksiyon: Toplumsal travmayı, vatan sevgisi ve şehadet gibi yüce değerlerle anlamlandırıp iyileştirmek;
3. İnşacı Fonksiyon: Millî iradeye saygılı, eleştirel düşünebilen ve ahlaki sorumluluk sahibi bir yeni kuşak kimliği oluşturmak.

Devletin ve milletin din adına gösterdiği en ufak bir zafiyetin ne denli büyük yıkıma sebep olduğu, 2016 yılında tecrübe edilmiştir. Bugün ise zafiyet gösterilemeyecek konuların başında bu tecrübenin aktarımı ve gençlerin dinî hassasiyet kazanımı konuları gelmektedir. Toplumsal düzenin hiçbir önleme güvenilerek düzenlenemeyeceğini, sahîh bir din ve dinin ahlak boyutuna özel vurgu yapan bir eğitimin mutlaka gerekli olduğunu ve bu eğitimin hiçbir cemaate ya da yapılanmaya bırakılmasının doğru olmadığını yapılan çalışmalar aktarmaktadır (Çakı, 2018, s. 120). Zira tarihsel tecrübeler eğitim ve otorite alanında oluşan boşlukların yalnızca bireysel sapmalara değil, aynı zamanda örgütlü ve ideolojik yapılara da zemin hazırlayabildi-

ğini göstermektedir. Hasan Sabbah örneğinde olduğu gibi dönemin siyasal ve pedagojik zaaflarını fark eden aktörler, toplumun belirli kesimlerini hedef alarak onları kendi düşünce sistemleri doğrultusunda şekillendirebilmiştir (Bartol, 2004). Buna karşılık Nizamülmülk'ün geliştirdiği Nizamiye Medreseleri modeli, yalnızca bir eğitim kurumu değil; aynı zamanda düşünsel sapmaları önleyici, ilmî disiplinleri sistematik biçimde sunan ve devlet-toplum bütünlüğünü güçlendiren stratejik bir müdahale olarak öne çıkmıştır. Bu tarihsel arka plan, günümüzde yaşanan FETÖ benzeri yapılanmaların ortaya çıkışını anlamak ve önlemek açısından önemli ipuçları sunmaktadır. Eğitim alanında oluşan boşluklar, eleştirel düşünme becerisinden yoksun, sorgulamayan ve kolay yönlendirilebilen bireylerin yetişmesine neden olabilmekte; bu da çeşitli ideolojik yapıların insan kaynağına dönüştürebilmektedir. Dolayısıyla, Nizamülmülk'ün tarihsel müdahalesinden ilhamla, günümüz eğitim sisteminde de benzer bir bütüncül yaklaşımın benimsenmesi kaçınılmaz görünmektedir. Bu bağlamda müfredatın yalnızca bilgi aktaran bir yapı olmaktan çıkarılarak eleştirel düşünme, dinî ve ideolojik söylemleri analiz edebilme, epistemolojik farkındalık geliştirme ve değer temelli muhakeme becerilerini kazandırma yönünde yeniden yapılandırılması büyük önem taşımaktadır. Özellikle din eğitimi başta olmak üzere, farklı disiplinlerin kesişiminde yer alan konuların sistematik ve denetimli biçimde müfredata entegre edilmesi, bireylerin manipülasyona açık hâle gelmesini engelleyici bir işlev görebilir. Bu yalnızca akademik bir düzenleme değil, aynı zamanda toplumsal güvenliği ve zihinsel bağımsızlığı güçlendiren stratejik bir zorunluluk olarak değerlendirilmelidir. Bu doğrultuda atılacak her adım, benzer yapıların etkisini azaltma ve uzun vadede tamamen ortadan kaldırma noktasında kritik rol oynayacaktır.

Amaç ve Yöntem

Bu çalışmanın temel amacı, 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında geçen süreçte, söz konusu olayı doğrudan deneyimlememiş ya da duyuşsal düzeyde hatırlama imkânı bulunmayan günümüz ilk ve ortaöğretim öğrencilerine yönelik bilinç ve değer aktarımının eğitimsel boyutunu incelemektir. Bu doğrultuda araştırma, öncelikle ders kitaplarında 15 Temmuz'a ve bu olayın temsil ettiği değerler bütününe ne ölçüde ve nasıl yer verildiğini ortaya koymayı; mevcut içeriklerdeki eksiklikleri tespit ederek bu eksikliklerin nasıl giderilebileceğine ilişkin öneriler geliştirmeyi hedeflemektedir. Çalışmanın bir diğer amacı ise söz konusu tarihsel olayın taşıdığı anlam ve "ruh"un, din ve değerler eğitimi bağlamında sistemli, kontrollü ve pedagojik bir yaklaşımla gelecek nesillere aktarılmasının gerekliliğini temellendirmektir.

Bunun yanı sıra çalışma, günümüz dijital dünyasının kontrolsüz mecralarında savunmasız kalan ve bireysel aile müdahalelerinin yetersiz kaldığı durumlarda başıboş tehlikelerin kaskacına giren genç nesillerin, okul çatısı altında kurumsal bir bilinçle desteklenmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu bağlamda, son dönemde küresel bir

sorun hâline gelen ve okullarda şiddet olaylarına kadar varan bilinçsizliğin ve duyar-sızlığın önüne geçebilmek için 15 Temmuz'un temsil ettiği fedakârlık, vatanseverlik ve demokratik direniş gibi değerlerin pedagojik bir araç olarak kullanılması amaçlanmaktadır. Nihai olarak bu çalışma, bir yandan 15 Temmuz bilincinin eğitim yo-luyla sürdürülebilirliğini ele alırken diğer yandan günümüz gençliğinde ortaya çıkan şiddet eğilimleri, bilinç eksikliği ve aidiyet kaybı gibi sorunların önlenmesinde din ve değerler eğitiminin işlevine dikkat çekmeyi amaçlamaktadır.

Nitel yönetime dayalı çalışmada, doküman incelemesi deseni kullanılmıştır. Do-küman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analiz edilmesini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Araştırma kap-samında, 15 Temmuz bilincinin inşasında temel aktör olan Din Kültürü ve Ahlak Bilgi-si (DKAB) ders kitapları ile ilgili öğretim programları mercek altına alınmıştır.

Araştırmanın veri kaynaklarını, Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından 2025-2026 eğitim-öğretim yılında okutulan güncel ders kitapları oluşturmaktadır. Kitaplar ince-lenirken 15 Temmuz, millî birlik, vatan sevgisi, toplumsal dayanışma, şehitlik, gazilik, fedakârlık, demokrasi, millî irade, cami, sela, ezan gibi bazı anahtar kavramlar (kategoriler) birer analiz birimi olarak kabul edilmiştir: Araştırma kapsamında, 2025-2026 eğitim-öğretim yılında okutulan okul öncesi, ilkökul, ortaokul ve lise düzeylerin-deki Din Kültürü, Sosyal Bilgiler, Hayat Bilgisi, Tarih, İnkılap Tarihi, Türkçe ve Edebiyat ders kitapları incelenmiştir. İnceleme sürecinde yalnızca 15 Temmuz darbe girişimi ifadesinin terimsel varlığı değil; aynı zamanda 23 Nisan, 19 Mayıs gibi millî bayram-lar ile demokrasi, millî birlik, vatanseverlik, bağımsızlık ve bayrak sevgisi gibi ilişkili kavramların, değerlerin yer alma biçimleri, görsel ve etkinlik temelli içerikler dikkate alınmıştır.

Bulgular ve Tartışma

Okul öncesi düzeyde kullanılan materyallerde 15 Temmuz ifadesine ya da buna ilişkin doğrudan bir anlatıya yer verilmemektedir. Bununla birlikte aynı içeriklerde 23 Nisan, Atatürk, millî bayramlar, TCG, İHA ve SİHA gibi unsurlar ile vatanseverlik ve bayrak bilincine yönelik değerlerin çeşitli etkinlik ve görseller aracılığıyla yer almak-tadır. Bu kademedeki bu değerlerin aktarılabilirliği olmasına rağmen 15 Temmuz'un bu bağlama dâhil edilmemesi bir eleştiri olarak sunulabilir.

İlkokul 1. sınıf düzeyinde Türkçe ve Hayat Bilgisi ders kitapları birinci ve ikinci dö-nem olmak üzere ayrı ayrı hazırlanmıştır. Türkçe ders kitaplarında 15 Temmuz'a ilişkin herhangi bir ifadeye yer verilmediği tespit edilmiştir. Bununla birlikte kitap içerikle-rinde birlik, beraberlik ve arkadaşlık gibi sosyal değerlerin yanı sıra vatani koruma ve millî kimliğe ilişkin unsurların metinler, şiirler ve etkinlikler aracılığıyla işlendiği gö-rülmektedir. Bunun yanında uzay, teknoloji, icat yapma ve TEKNOFEST gibi konuların öğrencilere yönelik içerikler arasında yer aldığı tespit edilmiştir. Hayat Bilgisi birinci

kitapta, eğitim-öğretim yılının başlangıcında yer alan ilk ders etkinliği kapsamında, birinci sayfada kısa bir ifadeyle konuya değinilmektedir. İkinci kitapta ise 38. sayfada, bayramların ele alındığı bölümde 15 Temmuz ifadesine yer verilmekte; aynı bölümde 15 Temmuz Şehitler Anıtı'na ait bir görsel bulunmaktadır. Bunu takip eden sayfada ise 15 Temmuz'un adının geçtiği bir şiir yazma etkinliğine yer verildiği belirlenmiştir.

İlkokul 2. sınıf düzeyinde, Türkçe ders kitaplarında konuya ilişkin herhangi bir ifadeye yer verilmediği tespit edilmiştir. 2. sınıf Türkçe birinci kitapta 23 Nisan'a yer verildiği, ancak 15 Temmuz'a ilişkin herhangi bir anlatımın bulunmadığı görülmüştür. Türkçe ikinci kitapta ise millî ve dinî bayramlara yer verilmesine rağmen 15 Temmuz'un işlenmediği; ayrıca "Haklarımızı Biliyoruz" temasında demokrasi kavramı ele alınmasına rağmen konuya yönelik herhangi bir içerik bulunmadığı belirlenmiştir. Hayat Bilgisi ders kitaplarında ise 15 Temmuz'a yer verilmiş; yılbaşı etkinlikleri kapsamında ilk sayfada 15 Temmuz ifadesinin demokrasi kavramı ile birlikte anıldığı tespit edilmiştir. İkinci kitapta ise 42. sayfada, bayramların ele alındığı bölümde 15 Temmuz'a yer verildiği ve içeriğin toplam iki cümle ile sınırlı olduğu belirlenmiştir. Elde edilen bulgular değerlendirildiğinde, 2. sınıf düzeyinde Türkçe ders kitaplarında konuya doğrudan yer verilmediği, buna karşın millî bayramlar, kültürel değerler ve demokrasi gibi temaların çeşitli üniteler içerisinde işlendiği görülmektedir. Ancak bu temaların 15 Temmuz ile ilişkilendirilmemiş olması, mevcut kavramsal içeriğin tarihsel bir olay üzerinden somutlaştırılmadığını göstermektedir. Hayat Bilgisi ders kitaplarında ise 15 Temmuz'a yer verilmekle birlikte, bu yer verişin sınırlı ifadeler ve kısa metinlerle sınırlı kaldığı anlaşılmaktadır. Buna rağmen aynı kitaplarda demokrasi kavramının yer alması, 15 Temmuz'un bu kavram çerçevesinde daha kapsamlı biçimde ele alınabileceğini göstermektedir. Bu bağlamda, mevcut içeriklerin 15 Temmuz ile ilişkilendirilebilecek tematik bir altyapı sunduğu, ancak bu ilişkinin ders kitaplarında sistematik ve bütüncül şekilde kurulmadığı sonucuna ulaşılmaktadır.

İlkokul 3. sınıf düzeyinde Türkçe ders kitabında 15 Temmuz darbe girişimine ilişkin doğrudan bir içerik yer almamaktadır. Buna karşılık 18 Mart haftasında Çanakkale Zaferi ve şehitler bağlamında metinlere yer verildiği, Atatürk'ün hatıralarından aktarımlar yapıldığı ve bu bölümde seferberlik, vatan savunması ve millî direniş kavramlarının işlendiği görülmektedir. Ancak bu kavramsal çerçevenin 15 Temmuz ile ilişkilendirilmediği tespit edilmiştir. Hayat Bilgisi ders kitabında ise 169. sayfada Vatan için el ele başlığı altında Birinci Dünya Savaşı sonrası Millî Mücadele dönemine ilişkin anlatımın ardından Türk bayrağı görseline yer verildiği, devamında darbe gecesi yaşanan olaylara ve halkın direnişiyle sürecin aşılmasına yönelik açıklamanın bulunduğu görülmektedir. Bu kısımda geçmişteki direnişlerle benzerlik kurulmakta ve millî birlik ile dayanışma vurgusuna yer verilmektedir. Ayrıca 214. sayfada bir öğrencinin çizdiği resim ile 15 Temmuz'a ilişkin düşüncelerini içeren kısa bir metin yer almaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde 3. sınıf düzeyinde Türkçe dersinde Millî Mücadele ve vatan savunması gibi kavramlar güçlü biçimde yer almasına rağmen

15 Temmuz'un bu çerçeveye dâhil edilmediği, Hayat Bilgisi dersinde ise olayın sınırlı örnekler ve kısa metinler üzerinden ele alındığı görülmektedir. Bu durum, kavramsal zemin olmasına rağmen tarihsel olay ile pedagojik bütünleştirmenin sınırlı kaldığını göstermektedir.

İlkokul 4. sınıf düzeyinde Türkçe ders kitabında 15 Temmuz darbe girişimi kapsamında 16. sayfada bayrak teması altında öğrencilere 15 Temmuz'a ilişkin kamu spotlarını izlemeleri yönünde bir öneri sunulduğu görülmektedir. 71. sayfada ise izlenen kamu spotlarının sınıf ortamında tekrar izlenmesine yönelik bir yönlendirme yapıldığı ve olayın içeriğinin anlaşılmasını desteklemek amacıyla dört klasik soru etkinliğine yer verildiği tespit edilmiştir. Aynı sayfada 15 Temmuz'u milletin zaferi olarak ifade eden bir görsel bulunduğu, alt metinde ise olayın kazanılmış bir zafer olduğu ve Millî Birlik ve Demokrasi Günü olarak her yıl anıldığına dair açıklamaların yer aldığı belirlenmiştir. Sosyal Bilgiler ders kitabında ise bağımsızlığımızın değeri başlığı altında 168. sayfada terör olaylarının ülkeler üzerindeki etkilerine değinildiği, ordunun içine sızan terör örgütü mensupları tarafından gerçekleştirilen saldırıların anlatıldığı ve devlet kurumlarına yönelik bombalamalara yer verildiği görülmektedir. Bu süreçte halkın sokağa çıkarak direniş gösterdiği ve saldırıların püskürtüldüğünün aktarıldığı tespit edilmiştir. Metin içinde yer alan görselin ardından öğrencilerin 15 Temmuz'a ilişkin düşüncelerini paylaşmalarına yönelik bir etkinlik sunulmuştur. Devam eden sayfada ise 15 Temmuz'un millî bir bayram olarak kabul edildiğine ilişkin afiş ve hatıra para görselleri üzerinden etkinlik tasarımı yapıldığı belirlenmiştir. 15 Temmuz'a ilişkin içeriğe yer vermesi beklenebilecek dersler arasında bulunan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ile Demokrasi ve İnsan Hakları ders kitaplarında 15 Temmuz'a ilişkin doğrudan bir anlatımın bulunmadığı tespit edilmiştir.

Ortaokul 5. sınıf düzeyinde 15 Temmuz'a ilişkin herhangi bir ibareye ya da doğrudan bir içeriğe yer verilmediği tespit edilmiştir.

Ortaokul 6. sınıf Türkçe 1-2 ve Sosyal Bilgiler 2 ders kitaplarında 15 Temmuz darbe girişimine ilişkin herhangi bir içerik yer almamaktadır. Sosyal Bilgiler 1. kitapta ise 35. sayfada yarım sayfalık bir bölümde Bayramlar başlığı altında 15 Temmuz'a yer verilmiştir. Bu bölümde birlik beraberlik içinde olduğu, Cumhurbaşkanı tarafından yapılan çağrı ile birlikte harekete geçildiği, hain darbeye karşı destansı bir zafer kazanıldığı ve bu nedenle bu günün Millî Birlik ve Demokrasi Günü olarak kutlandığı ifade edilmektedir. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabında 15 Temmuz ibaresi yer almakta ve vatan sevgisi konusu altında ele alınmaktadır. Bu bölümde darbecilere karşı halkın sokağa inerek direniş gösterdiği ve zafer elde edildiği aktarılmaktadır. Şehitlik mertebesinin Türk halkı açısından önemi açıklanmakta, ardından Ömer Halisdemir örneği verilerek onun yaptığı davranış üzerinden öğrencilerin duygu ve düşüncelerini ifade etmelerine yönelik bir soru etkinliği yer almaktadır.

Ortaokul 7. sınıf Türkçe ders kitabında 68. sayfada Millî Mücadele ve Atatürk teması altında 15 Temmuz Şehitler Anıtı'nın fotoğrafına yer verildiği görülmektedir. Bu görselin ardından öğrencilere anıtlarla ilgili araştırma yapmaları ve sonuçları sınıf içinde paylaşımları yönünde bir etkinlik sunulduğu, ancak 15 Temmuz'a ilişkin doğrudan bir bilgi aktarımının yer almadığı tespit edilmiştir. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabında 15 Temmuz ibaresine yer verilmediği görülmektedir. Bu ders kitabında vatanseverlik, vatani koruma, bayrak sevgisi ve birlik beraberlik gibi konuların ayet ve hadisler üzerinden işlendiği belirlenmiştir. Bununla birlikte 15 Temmuz bağlamının bu değerler çerçevesine dâhil edilmediği görülmektedir. Sosyal Bilgiler ders kitabında ise 232. sayfada yer alan bir okuma parçasında demokrasi kavramı üzerinden 15 Temmuz'a bağlam içinde değinildiği tespit edilmiştir. Bu bölümde demokrasinin yalnızca seçim süreciyle sınırlı olmadığı, aynı zamanda korunması gereken bir değer olduğu ifade edilmiştir. Türk milletinin demokrasiyi koruduğu ve bu nedenle ilgili günün millî bir gün olarak ilan edildiği belirtilmiştir. Ancak darbenin seyri, örgüt yapısı veya direniş sürecine ilişkin ayrıntılı bilgilere yer verilmediği görülmektedir. Ayrıca 245. sayfada yer alan başka bir demokrasi konulu okuma metninde ülkenin o gece kötü niyetli kişiler tarafından bir darbeye maruz kaldığı ve bu sürecin halkın müdahalesiyle bertaraf edildiği ifade edilmiştir.

Ortaokul 8. sınıf Türkçe ders kitabında 15 Temmuz darbe girişimine ilişkin herhangi bir içeriğe yer verilmediği görülmektedir. Millî Mücadele ve Atatürkçülük teması kapsamında savaşlar ve önemli günler işlenmesine rağmen 15 Temmuz'a dair bir aktarımın bulunmadığı tespit edilmiştir. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabında da 15 Temmuz'a ilişkin herhangi bir içeriğe yer verilmediği belirlenmiştir. İnkılap Tarihi ders kitabında ise 180. sayfada "Ülkemizin her geçen gün güçlenmesi" başlığı altında 15 Temmuz'a yer verildiği görülmektedir. Bu bölümde 15 Temmuz, Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Türk milletinin en büyük direnişlerinden biri olarak tanımlanmakta; birlik ve beraberlik vurgusu yapılmaktadır. Metinde örgütün karanlık amaçlarına ulaşmak için her yolu mübah gördüğü ifade edilmekte, millî irade, halkın zaferi ve direniş gibi kavramlara yer verilmektedir. İçerik, yarım sayfadan kısa, bir paragrafta ve görsel eşliğinde sunulmuştur.

Lise düzeyi 9. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabında 15 Temmuz ibaresine doğrudan yer verilmediği görülmektedir. Bununla birlikte 129. sayfada "Şecaat" başlığı altında cesaret konusunun işlendiği bölümde, 15 Temmuz Şehitler Köprüsü olduğu anlaşılan bir görselin yer aldığı ve görselin altında "Vatan savunmasında cesur olmak İslam'ın emridir." ifadesine yer verildiği tespit edilmiştir. Edebiyat ders kitabında 122. sayfada Nurullah Genç'e ait "15 Temmuz Destanı" başlıklı bir şiirin yer aldığı görülmektedir. Şiirin ardından verilen etkinlikte öğrencilerden 15 Temmuz ile İstiklal Marşı arasında birlik ve beraberlik açısından benzerlik kurmaları istenmektedir. Diğer ders kitaplarında ise 15 Temmuz ibaresine veya bu olayı çağrıştıran herhangi bir içeriğe yer verilmediği tespit edilmiştir.

Lise 10. sınıf düzeyinde Tarih, Felsefe, Edebiyat, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitapları incelendiğinde konuya ilişkin herhangi bir ibareye ya da içeriğe yer verilmediği tespit edilmiştir.

Lise düzeyi 11. sınıf Tarih ders kitaplarında 15 Temmuz'a dair herhangi bir içeriğe yer verilmediği görülmektedir. Edebiyat ders kitabında 164. sayfada 15 Temmuz'a ait ikonik bir görsele yer verildiği, bu görselde köprünün bir tarafında halkı temsil eden dur işareti, diğer tarafında ise darbecileri temsil eden tank ve asker imgesinin bulunduğu tespit edilmiştir. Bu görsele dayanarak öğrencilerden bir görüş yazısı oluşturmaları istenmektedir. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabında 121. sayfada "Din İstismarı" başlığı altında FETÖ'nün illegal ve çıkarıcı bir örgüt olarak tanıtıldığı görülmektedir. Bu bölümde dinin, insanların hassas yönleri üzerinden araçsallaştırıldığı, özellikle dar gelirli ailelerin zeki çocuklarının hedef alındığı, zengin ailelerin ise kazanç için kullanıldığı yardım ve himmet adı altında maddi kaynak toplandığı, devlet imkânlarının kötüye kullanıldığı ve 15 Temmuz gecesi yaşanan olaylarda bu yapının ülkeye büyük zarar verdiği ifade edilmektedir. Buna karşılık halkın sokağa çıkarak birlik ve beraberlik içinde direniş gösterdiği aktarılmaktadır.

Lise 12. sınıf düzeyinde herhangi bir ders kitabında 15 Temmuz darbe girişimine ilişkin bir içeriğe yer verilmediği görülmektedir. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabında ise şehitlik, vatan koruması ve vatan savunması konularının işlendiği ancak bu bölümde 15 Temmuz'a doğrudan bir atıf yapılmadığı tespit edilmiştir.

Tüm kitaplar içerisinde en kapsamlı anlatımın 11. sınıf düzeyinde olduğu fakat olanların öylece anlatılmasının, 15 Temmuz'un öğrencide oluşturması gereken ruhu hem tam oluşturamayabileceğini hem de anlatı içinde geçen ifadelerin belirli kesimleri ayırtırmaya sevk edebileceğini düşündürmektedir. Olayın sadece olmuş bitmiş bir anlatı olarak sunulması, içerdiği değerlerin aktarılmaması dikkat çekmektedir. Ayrıca fakir, zengin, zeki kavramlarının anlatıdaki kullanım şekli gençlerin sosyoekonomik açıdan farklılıklar gösterebileceğinin göz önüne alınmadığı anlaşılmaktadır. Öğrencinin 15 Temmuz'a dair ailesinden ve çevresinden yeterli anlatıyı duymadığı varsayıldığında kendisinin de doğrudan yaşamadığı bir olayı yalnızca metin üzerinden anlamlandırmasının sınırlı bir etki oluşturabileceği, bu nedenle içeriklerin bu doğrultuda olması gerektiği değerlendirilmektedir.

Tablo 2. Ders Kitaplarının İncelenmesi Sonucu Elde Edilen Verilerin Özet Gösterimi

Sınıf	Ders	Ünite / Bağlam	Sayfa	İçerik Türü	İçerik Özeti
Okul Öncesi	Çeşitli	-	-	-	15 Temmuz'a ilişkin ifade veya anlatı bulunmamaktadır
1	Türkçe	Millî değerler	-	-	15 Temmuz yer almamakta; millî değerler farklı metin ve etkinliklerle işlenmektedir.
	Hayat Bilgisi	İlk ders etkinliği / Bayramlar	1, 38, 39	Metin, görsel, etkinlik	Girişte kısa ifade, bir bayram olarak tanıtımı; anıt görseli; şiir etkinliği

Sınıf	Ders	Ünite / Bağlam	Sayfa	İçerik Türü	İçerik Özeti
2	Türkçe	Kültür hazinemiz / Demokrasi	-	-	Bayramlar ve demokrasi konuları içinde 15 Temmuz'a yer verilmemiştir
	Hayat Bilgisi	İlk ders / Bayramlar	1, 42	Metin	Başlangıçta ve bayramlar bölümünde ifade yer almaktadır
3	Türkçe	Çanakkale / Millî Mücadele	-	-	Millî mücadele içerikleri bulunmakta, 15 Temmuz yer almamaktadır
	Hayat Bilgisi	Vatan için el ele	169, 214	Metin + görsel + öğrenci ifadesi	Millî mücadele sonrası anlatım; bayrak görseli; birlik vurgusu; öğrenci görüşü
4	Türkçe	Bayrak teması	16, 71	Görsel + etkinlik + metin	Kamu spotu izleme; sınıf içi değerlendirme; görsel ve açıklama
	Sosyal Bilgiler	Bağımsızlık / Terör olayları	168-169	Metin + görsel + etkinlik	Olayın anlatımı; görseller; afiş ve para örneği; etkinlik çalışması
	Din Kültürü	-	-	-	15 Temmuz'a yer verilmemiştir
5	Tüm dersler	-	-	-	15 Temmuz'a yer verilmemiştir
6	Sosyal Bilgiler	Bayramlar	35	Metin	Millî Birlik ve Demokrasi Günü olarak ifade edilmiştir
	Din Kültürü	Vatan sevgisi	94	Metin + örnek olay + soru	Direnış anlatımı; Ömer Halisdemir örneği; öğrenciye yöneltilen soru
7	Türkçe	Millî Mücadele teması	68	Görsel + etkinlik	Anıt görseli; araştırma ve paylaşım görevi
	Sosyal Bilgiler	Demokrasi	232, 245	Metin	Demokrasi bağlamında okuma parçaları içinde yer alma
	Din Kültürü	-	-	-	15 Temmuz'a yer verilmemiştir
8	İnkılap Tarihi	Ülkenin güçlenmesi	180	Metin + görsel	Kısa anlatım; birlik ve direniş vurgusu
	Diğer dersler	-	-	-	Yer verilmemiştir
9	Edebiyat	Şiir	122	Metin + etkinlik	"15 Temmuz Destanı"; karşılaştırma sorusu
	Din Kültürü	Şecaat	129	Görsel + ifade	Köprü görseli; vatan savunmasına ilişkin ifade
10	Tüm dersler	-	-	-	Yer verilmemiştir
11	Edebiyat	Görsel yorum	164	Görsel + etkinlik	15 Temmuz temalı görsel; yorum yazma görevi
	Din Kültürü	Din istismarı	121	Metin + görsel	FETÖ ve din istismarı bağlamında anlatım
12	Tüm dersler	-	-	-	Yer verilmemiştir

15 Temmuz darbe girişiminin ders kitaplarında 1, 2 ve 3. sınıf Hayat Bilgisi; 4. sınıf Türkçe ve Sosyal Bilgiler; 6. sınıf Sosyal Bilgiler ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi; 7. Sınıf Türkçe ve Sosyal Bilgiler; 8. sınıf İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük; 9. sınıf Edebiyat ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi; 11. sınıf Edebiyat ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında yer aldığı görülmektedir.

Bunların dışındaki kitapların hiçbirinde 15 Temmuz darbe girişimi ile ilişkili olabilecek aktarımlara da yer verilmediği görülmektedir. Kitapların belirli bölümlerinde diğer millî bayramlar, savaşlar, direniş ruhu, bayrak, vatan, millet, birlik, beraberlik, bağımsızlık ve demokrasi gibi kavramlara yer verildiği; ancak bu kavramların büyük bir kısmında 15 Temmuz ile ilişkilendirme yapılmadığı ya da örnek olay olarak kullanılmadığı tespit edilmiştir. Birçok bölümde 15 Temmuz'a doğrudan geçilebilecek tematik uygunluk bulunmasına rağmen bu bağlantının kurulmadığı görülmektedir. Bazı konuların kapsamının ise oldukça dar tutulduğu, örneğin demokrasi konusunun sınıf içi seçim örneğiyle sınırlandırılarak işlendiği ve daha geniş tarihsel bağlamlarla desteklenmediği anlaşılmaktadır. Özellikle Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında, diğer derslere kıyasla değerler eğitimi ve toplumsal bilinç kazandırma açısından beklenen etki ve katkının yeterince ortaya konulamadığı görülmektedir. Son ve dikkat çeken önemli bir husus olarak Millî Eğitim Bakanlığı tarafından eğitim öğretim yılının ikinci haftasında 15 Temmuz'a ilişkin bir ders yapılmasının öngörülmesine rağmen ders kitaplarında bu tarihe denk gelen bölümlerde dahi 15 Temmuz'a yer verilmediği görülmektedir.

Sonuç ve Öneri

Darbe girişimi, Türk halkının demokrasi inancını ve inançları uğruna yapabileceklerinin sınırını test etmiştir. Bu sınama darbe zihniyeti karşısında millî iradenin bilinç ve ruhunu âdeta yeniden oluşturduğu bir tecrübe olarak tarihe geçmiştir. Çalışma, darbeyi bizzat yaşamayan, o anda daha dünyaya bile gelmemiş bireylere, bu ruh ve bilincin ilk günkü sıcaklığıyla aktarılması gerektiğini savunmaktadır. Ancak bu aktarımın, çocukların bilişsel, duygusal ve ahlaki gelişim düzeyleri dikkate alınarak gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Özellikle ilkökul ve ortaokul dönemindeki öğrencilerde korku, travma veya şiddet unsurlarını öne çıkaran anlatımlar yerine demokrasi, millî irade, toplumsal dayanışma, vatan sevgisi, sorumluluk bilinci ve birlik beraberlik gibi temel değerler merkeze alınmalıdır. Olayın tarihsel bağlamı yaş düzeyine uygun bir dil kullanılarak aktarılırken öğrencilerin eleştirel düşünme, tarihsel empati ve demokratik vatandaşlık becerilerini destekleyen etkinliklerden yararlanılması, konunun pedagojik açıdan daha sağlıklı içselleştirilmesine katkı sağlayacaktır. Ders kitaplarında 15 Temmuz'un aktarımında yalnızca olayların kronolojik sıralanması yeterli görülmemeli; öğrencilerin yaş ve gelişim özelliklerine uygun anlatımlara, değer eğitimi odaklı etkinliklere, görsellere, tanıklıklara ve sorgulamaya dayalı öğrenme sü-

reçleriyle desteklenen içeriklere yer verilmelidir. Bu açılardan çalışmada din, ahlak ve değerler eğitiminin rolü tartışılmış, kolektif hafızanın inşası için gerekli temel prensipler aktarılmıştır.

Araştırma kapsamında ders kitapları incelenmiş bulgular belirli kavramlar ve değerler bağlamında analiz edilmiştir. İnceleme sonucunda, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde olayın temsil ettiği değerlerin yeterince ele alınmadığı tespit edilmiştir. Özellikle ilkokul ve ortaokul düzeyindeki ders kitaplarında 15 Temmuz darbe girişimine ilişkin içeriklerin çoğu zaman kısa bilgi notları, görseller veya anma günü vurguları ile sınırlı kaldığı görülmektedir. Örneğin; Türkçe ders kitaplarında dostluk, cesaret, kahramanlık ve dayanışma gibi temalara sıkça yer verilmesine rağmen bu temaları öğrencilerin yakın tarih tecrübeleriyle ilişkilendiren metinlerin sınırlı olduğu görülmüştür.

Öte yandan mevcut ders kitaplarında konu ile ilişkili değerlerin çoğu zaman doğrudan olayla bağlantı kurulmadan işlendiği görülmektedir. Örneğin millî birlik, yardımlaşma, dayanışma, demokrasi, vatan sevgisi veya fedakârlık gibi kavramlar farklı ünitelerde yer almakta; ancak bu değerlerin 15 Temmuz örneği üzerinden somutlaştırılmasına yeterince yer verilmemektedir. Bazı bölümlerde 15 Temmuz'un yalnızca korku, tehdit veya travma ekseninde sunulduğu, bunun doğru olmadığı, çalışmada aktarılmıştır. Sınıf içi tartışmalar, yaş düzeyine uygun hikâye yazma çalışmaları, kısa film ve belgesel izleme etkinlikleri, şehit yakınları veya tanıklarla yapılabilecek söyleşiler, öğrencilerin aile büyüklerinden anı derlemeleri ve farklı derslerin ortak etkinlikleri eksikliği de eleştiri olarak sunulmuştur.

Elde edilen veriler dikkate alınarak gelişimsel basamaklara göre hazırlanan konu ve içerik başlıkları öneri tablosu aşağıda sunulmuştur:

Tablo 3. Eğitim Kademelerine Göre 15 Temmuz Bilincinin Aktarımı İçin Model Önerisi	
İlkokul Düzeyi	► Hikâyeler ► Resimli Anlatılar ► Bayrak, cami, sela, birlik gibi semboller ► Yardımlaşma ve birlikte hareket etme etkinlikleri
Ortaokul Düzeyi	► Kısa tanıklıklar ► Şehitlik, fedakârlık ve vatan sevgisi kavramları ► Saldırılara karşı birlikte hareket edilen örnekler ► Bireysel sorumlulukların toplumsal rolü
Lise Düzeyi	► Din istismarı ► FETÖ örneği ► Demokrasi, millî irade ve din ilişkisi ► Toplumsal hafıza ve yeni nesillere aktarım

Bu çalışmada din eğitimi, 15 Temmuz'un temsil ettiği anlam dünyasını öğrencilere aktarmadaki potansiyeliyle öne çıkmaktadır. Ayet, hadis ve İslam ilkeleri ışığında öğretimin yapılması içeriğin hedef ile uygunluk göstereceğini göstermektedir. "Allah size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi emreder." (Kur'an-ı Kerim, Nisâ, 58) ayeti, sadece bir yönetim ilkesi olarak değil, bir vatandaşlık ahlakı olarak gençlere, liyakatin dinî bir zorunluluk, torpil ve kayırmacılığın ise emanete hıyanet olduğu gerçeği üzerinden anlatılmalıdır. Kamusal makamların ve millî iradenin bir ilahi emanet olduğu, bu emanetin ancak ehliyet ve liyakatle korunabileceği vurgulanmalıdır. İyilik için bile olsa yalan söylenemeyeceği ilkesi, darbeci yapının da kullandığı takiye stratejisine karşı bir değer sistemi olarak sunulmalıdır. Gizli kapaklı yapılanmaların aksine, İslam'ın istişare emrinin toplumsal şeffaflığı ve sivil denetimi beraberinde getirdiği öğretilmelidir.

Özellikle sosyal medyanın denetimsiz ve özensiz kullanımı, dinî konularla ilgili olanlar da dâhil olmak üzere her türlü dezenformasyonun yayılma hızını artırmıştır. 2026 yılındaki bir gencin, sosyal medyada karşısına çıkan bilgilerin doğruluğunu analiz edebilmesi için din eğitiminin ona tebeyyün düsturu vermesi gerekir.

15 Temmuz gecesi halkın direnişi, metafizik gerilimlerle aktarılacak derecede olduğundan bu duygu, yıkıcı bir radikalizm değil hem koruyucu bir sivil refleks hem de dinî inancın dışı vuran irade boyutu olarak kodlanmalıdır. Vatan sevgisi ve şehadet kavramları; başkasına saldırmak için değil, hakkı, hukuku ve canı savunmak için bir motivasyon kaynağı olarak sunulmalıdır. Gençlere şu sorulmalıdır: "Sana çok güvendiğin bir otorite, vatanının veya aileni tehlikeye atacak bir emir verdiğinde ne yaparsın?" Din eğitimi burada devreye girerek Kur'an'ın "Ma'ruf" (iyilik ve hukuk) üzerindeki itaat sınırını hatırlatmalı, hukuk dışı emrin itaat kapsamında olmadığını öğretmelidir.

Dersler arasında işlevsel bir rol dağılımı yapılabilir. Tarih ve sosyal bilgiler dersleri, 15 Temmuz'un nedenlerini, gelişimini ve sonuçlarını açıklayarak öğrencilerde tarihsel bilinç oluşturabilir. Türkçe dersleri, yaş düzeyine uygun hikâyeler, şiirler ve tanıklık metinleri aracılığıyla öğrencilerin empati kurmasını sağlayabilir. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri ise millî birlik, fedakârlık, dayanışma, vatan sevgisi, ortak sorumluluk ve demokrasi bilinci gibi değerleri olay üzerinden somutlaştırabilir.

Tüm bunları gerçekleştirecek olan öğretmenlerin de desteklenmesi gereken durumlar vardır. Çünkü 15 Temmuz gibi toplumsal ve siyasal yönü güçlü olayların sınıf ortamında nasıl ele alınacağı, hangi yaş düzeyinde hangi kavramların kullanılacağı ve hangi örneklerin tercih edileceği konusunda öğretmenlere rehberlik edilmesi önemlidir. Öğretmen eğitimleri, hizmet içi seminerler ve yardımcı materyaller aracılığıyla öğretmenlerin konuya ilişkin pedagojik yeterlilikleri artırılabilir. Öğretmenler için hazırlanacak materyallerde yaş düzeyine uygun hikâyeler, örnek olaylar, sınıf içi tartışma soruları, kısa film önerileri, etkinlik örnekleri ve değer odaklı uygulamalara

yer verilebilir. Böylece öğretmenler, öğrencilerin aktif katılımını sağlayan ve değer aktarımını güçlendiren bir eğitim süreci yürütebilir.

15 Temmuz'un farklı toplumsal kesimlerin ortak bir amaç etrafında bir araya geldiği nadir olaylardan biri olması da eğitim açısından önemlidir. Siyasi görüşleri, sosyal çevreleri ve yaşam tarzları farklı olan çok sayıda insanın ortak bir tehdit karşısında birlik göstermesi, toplumsal dayanışma ve ortak kimlik açısından güçlü bir örnek oluşturmaktadır. Bu yönüyle 15 Temmuz, öğrencilere toplum olma bilincini güçlendiren bir örnek olay olarak sunulabilir.

Nasıl ki 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı çocuk ve egemenlik bilinciyle; 19 Mayıs Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı gençlik, mücadele ve bağımsızlıkla; 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı cumhuriyet ve devlet bilinciyle ilişkilendiriliyorsa 15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü de sadece bir darbe girişiminin önlenmesi olarak değil; millî birlik, toplumsal dayanışma, fedakârlık, demokrasiyi koruma, vatan sevgisi ve ortak direniş gibi değerlerin aktarımı ve yeni nesillerde somutlaştırılması için değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Adorno, T. W. (2020). Education After Auschwitz. *Filosofiya Osvity. Philosophy of Education*, 25(2), 1-12. <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2019-25-2-4>
- Alfonsín, R. (1993). Confronting the Past: "Never Again" in Argentina. *Journal of Democracy*, 4(1), 15-19.
- Assmann, J. (1992). *Das kulturelle Gedächtnis: Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen*. Munich: Verlag CHBeck.
- Assmann, J. (2015). *Kültürel Bellek / Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik* (A. Tekin, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Avcı, A. (2010). Aile Yapı ve Atmosferinin Okul Şiddetine Etkisi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 8(19), 7-52.
- Bartol, V. (2004). *Fedailerin Kalesi Alamut* (4. bs.). Ankara: Yurt Yayınları.
- Başlar, G. (2018). "Kullanıcı Üretimi" Kolektif Hafıza: Adalet Yürüyüşü Örneği. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, 143-175. <https://doi.org/10.16878/gsuilet.436041>
- Cumhurbaşkanlığı Yayınları. (2018). *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Millet'in Zaferi*. Ankara: Cumhurbaşkanlığı Yayınları. https://tccb.gov.tr/assets/dosya/15Temmuz/15temmuz_tr.pdf
- Çakı, F. (2018). Türkiye'de 15 Temmuz'un Toplumsal Etkileri ve Ona Yol Açan Faktörler Üzerine Düşünceler. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 13(1), 91-124. <https://doi.org/10.17550/akademikincelemeler.335297>
- Derin, G., & Öztürk, E. (2019, Eylül 19). *Terör ve Terörizmin Psikolojik Dinamikleri Ve Radikalleşme*. İstanbul: V. International Congress on Education and Social Sciences Proceeding Book
- DİB. (2016). *Dini İstismar Hareketi Fetö/Pdy* (s. 80). Ankara: Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü.
- DİB. (2013). *Hadislerle İslam*, 7/5, 485. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (t.y.). Kur'an-ı Kerim meali. Retrieved from <https://kuran.diyanet.gov.tr/> Erişim T. 1 Temmuz 2026.
- Doğan, S. (2025). Gerhard Richter'in Sanatı ve Post-bellek. *Medeniyet Sanat Dergisi*, 11(1), 11-27. <https://doi.org/10.46641/medeniyyetsanat.1562816>
- Draaisma, D. (2025). *Unutmanın Kitabı* (D. Muradoğlu, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- el-Buhari, M. İ. İ. (2017). *Sahih-i Buhari ve Tercemesi* (M. Sofuoğlu, Çev.; 2. bs., C. 8). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Göçmen, F. (2025). Din Eğitiminin Psikolojik Temelleri. İçinde M. M. Bayraktar (Ed.), *Din Eğitimi Biliminin Mahiyeti-I* (1. bs., ss. 197-227). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Gülgöz, S., Ece, B., & Öner, S. (Ed.). (2023). *Hayatı Hatırlamak: Otobiyografik Belleğe Bilimsel Yaklaşımlar*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

- Halbwachs, M. (with Coser, L. A.). (1992). *On Collective Memory*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Halbwachs, M. (2017). *Kolektif Hafıza* (B. Barış, Çev.). Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Hennessy, P. (2006). *Never Again: Britain 1945-1951*. London: Penguin UK.
- Hirst, W. (2015). A ten-year follow-up of a study of memory for the attack of September 11, 2001: Flashbulb memories and memories for flashbulb events. *Journal of Experimental Psychology. General*, 144(3), 604-623. <https://doi.org/10.1037/xge0000055>
- International Exchange Committee of Japanese Association for the Study of Extracurricular Activities. (t.y.). Tokkatsu. Retrieved from <https://tokkatsu.jp/> Erişim T. 1 Temmuz 2026.
- Işık, M. (2024). 15 Temmuz Darbe Girişimi ve 28 Şubat Postmodern Darbesinin Karşılaştırmalı Bir Değerlendirmesi. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*, 16(31), 589-601. <https://doi.org/10.20990/kilisibfakademik.1507936>
- Kahramanmaraş'ta okulda silahlı saldırı. (2026, 16 Nisan). <https://www.trthaber.com/haber/gundem/kahramanmarasta-okulda-silahli-saldiri-941745.html>
- Kellner, H. (1994). "Never Again" is Now. *History and Theory*, 33(2), 127-144. <https://doi.org/10.2307/2505381>
- Kenner, S. (2019). Citizenship Education in Germany from marginalization to new challenges. *JSSE - Journal of Social Science Education*, Vol 19 No 1 (2020): Outlining Similarities and Differences in Civics Education in Europe. <https://doi.org/10.4119/JSSE-1618>
- Köylü, M., & Koç, A. (2023). *Klasik İslam Eğitimcileri*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Nozaki, Y. (2008). *War memory, nationalism and education in postwar Japan: The Japanese history textbook controversy and Ienaga Saburo's court challenges*. New York: Routledge.
- Özşen, T. (2020). Modern Japon Eğitim Sisteminin Tarihi Temelleri Üzerine Değerlendirme: Meiji'den Shōwa'ya 1868-1950 Arası Döneme Bakış. *Journal of Theory and Practice in Education*, 16(1), 36-52. <https://doi.org/10.17244/eku.690744>
- Öztürk, F. Z. (2018). Ortaokul Öğrencilerinin 15 Temmuz Darbe Girişimine İlişkin Algıları. *Kuramsal Eğitimbilim*, 627-645. <https://doi.org/10.30831/akukeg.341376>
- Pillemer, D. B. (2000). *Momentous Events, Vivid Memories* (C. 23). Cambridge: Harvard Univ. Press.
- Sandoval-Hernández, A. (2018). *Teaching Tolerance in a Globalized World* (M. M. Isac & D. Miranda, Ed.). Cham: Springer Nature.
- Şanlıurfa'da okula silahlı saldırı: 16 yaralı. (2026, 14 Nisan). <https://www.trthaber.com/haber/gundem/sanliurfada-okula-silahli-saldiri-16-yarali-941585.html>
- Tuncer, R. Z. (2023). *15 Temmuz Darbe Girişimi Ve Toplumsal Belleğin Hafıza Mekânları*. İstanbul: Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları.
- Tuncer, R. Z. (2024). Toplumsal Belleğin İnşasında Bir Hatırla(t)ma Pratiği Olarak Bilgi Yarışmaları: 15

- Temmuz Bilgi Yarışması Örneği. *Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi*. <https://doi.org/10.12981/mahder.1475235>
- UNESCO. (2017). *Education about the Holocaust and preventing genocide: A policy guide*. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000248071>
- Yavuzer, H. (2018). Terör ve Uyuşturucu Madde Şiddeti. İçinde *Darbeler-Muhtıralar ve Yaşanan Travmalar*. Ankara: Hegem Yayınları.
- Yıldırımçakar, E. (2025). Belleğin Aktardıkları ve Kolektif Belleğin İzlerinde Kadın Olmak. *Onto Psikoloji Dergisi*, (27), 61-67.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yıldızeli, F. B. (2023). Abd'de Özgürlük Otoyolu: Afroamerikan Sivil Haklar Hareketi Ve Özellikleri. *History Studies*, 15(3), 585-599. <https://doi.org/10.9737/historystudies.1279287>

İncelenen Ders Kitapları

Okul Öncesi

- MEB. (2024). *3 Yaş Çekirdek Etkinlik Kitabı 1-2*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- _____. (2024). *4 Yaş Çekirdek Etkinlik Kitabı 1-2-3*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- _____. (2024). *5 Yaş Çekirdek Etkinlik Kitabı 1-2-3-4*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.

1. Sınıf

- MEB. (2024). *1. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabı (1-2. Kitap)*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- _____. (2024). *1. Sınıf Türkçe Ders Kitabı (1-2. Kitap)*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.

2. Sınıf

- MEB. (2024). *2. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabı (1-2. Kitap)*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- _____. (2024). *2. Sınıf Türkçe Ders Kitabı (1-2. Kitap)*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.

3. Sınıf

- MEB. (2022). *3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- _____. (2023). *3. Sınıf Türkçe Ders Kitabı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.

4. Sınıf

- MEB. (2024). *4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- _____. (2024). *4. Sınıf Türkçe Ders Kitabı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Ayantaş, T. (2024). *4. Sınıf İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi Ders Kitabı*. Ankara: Hecce Yayıncılık.
- _____. (2024). *4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı*. Ankara: Hecce Yayıncılık.

5. Sınıf

- MEB. (2024). *5. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.

____. (2024). *5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı (1-2. Kitap)*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.

____. (2024). *5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı (1-2. Kitap)*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.

6. Sınıf

MEB. (2024). *6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı (1-2. Kitap)*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.

____. (2024). *6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı (1-2. Kitap)*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.

Çevni, A., İsanmaz, E., Timurtaş, H., & Dengiz, Y. (2025). *Kültür ve medeniyetimize yön verenler 1-2: 5, 6, 7 ve 8. sınıflar ders kitabı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.

Kutbay, A., Bala, M., & Özdemir, R. (2023). *Temel dinî bilgiler: İslam 1-2 ders kitabı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.

Davun, E., Dilekçi, F., Efe, F., & Apak, İ. (2023). *6. Sınıf Peygamberimizin Hayatı Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Ders Kitabı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.

Balcı Arvas, F., Sağlam, A., Narman, S., & Emiroğlu, S. (2024). *6. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.

7. Sınıf

MEB. (2024). *7. Sınıf Temel Dinî Bilgiler: İslam 1-2 Ders Kitabı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.

____. (2024). *7. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.

Özensoy, A. U. (2024). *7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı*. Ankara: Yıldırım Yayınları.

Duru, K., & Pastutmaz, M. (2024). *7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.

8. Sınıf

MEB. (2025). *8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.

____. (2025). *8. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.

____. (2025). *8. sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Ders Kitabı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.

9. Sınıf

MEB. (2024). *9. Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı Ders Kitabı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.

____. (2024). *9. Sınıf Tarih Ders Kitabı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.

____. (2024). *9. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.

10. Sınıf

MEB. (2025). *10. Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı Ders Kitabı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.

____. (2025). *10. Sınıf Tarih Ders Kitabı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.

____. (2025). *10. Sınıf Felsefe Ders Kitabı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.

____. (2025). *10. Sınıf Coğrafya Ders Kitabı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.

Çelikel, F., Çelik, B., Bahadır, Ö., Kılıç, S., & Dağ, Y. (2025). *10. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.

11. Sınıf

Özdemir, S., & Çamyar, S. (2024). *11. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı*. Ankara: İpekyolu Yayıncılık.

MEB. (2024). *11. Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı Ders Kitabı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.

____. (2024). *11. Sınıf Tarih Ders Kitabı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.

12. Sınıf

Taşkın, Z. (2023). *12. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı*. Ankara: Erkad Yayıncılık.

MEB. (2024). *12. Sınıf Türk Kültürü ve Medeniyet Tarihi Ders Kitabı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.

____. (2024). *12. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Ders Kitabı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.

____. (2024). *12. Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı Ders Kitabı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.

Hakem değerlendirmesi/Peer review:

Dış bağımsız/Externally peer reviewed

Çıkar çatışması/Conflict of interest:

Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir/The author have no conflict of interest to declare

Finansal destek/Grant support:

Yazar bu makalede finansal destek almadığını beyan etmiştir/The author declared that this article has received no financial support.